

LOGOPEDIYA FALSAFASINING SHAKLLANISHI VA ZAMONAVIY PARADIGMALARI

Samarqand Kimyo Xalqaro Universiteti
Logopediya yo’nalishi MSPD-S-251U talabasi
Umarova Rahima Muxammad qizi

Annotatsiya: Logopediya fanining falsafasi inson tafakkuri, tili, psixik faoliyati va ijtimoiy munosabatlar o’rtasidagi uzviy bog’liqlikni tahlil qiluvchi murakkab ilmiy yo’nalishdir. U nutqni faqat fonetik yoki fiziologik jarayon sifatida emas, balki shaxsning borliqni anglash, o’zini ifodalash va ijtimoiy muhit bilan o’zaro aloqasini ta’minlovchi falsafiy-madaniy tizim sifatida ko’radi. Logopediya falsafasining shakllanishi qadimgi yunon, rim, sharq va Yevropa olimlarining ilmiy-falsafiy izlanishlari orqali bosqichma-bosqich rivojlandi. XX va XXI asrlarda fan neyropsixologiya, biopsixososial yondashuv, sun’iy intellekt va raqamli texnologiyalar orqali yangi bosqichga ko’tarildi. Bugungi kunda logopediya insonning nutqiy, psixologik va ijtimoiy rivojlanishini kompleks tarzda tiklash va rivojlantirishga qaratilgan ilmiy yo’nalish sifatida shakllanmoqda.

Kalit so’zlar: Logopediya, nutq faoliyati, tafakkur, biopsixososial paradigma, sun’iy intellekt, neyropsixologiya, ijtimoiy-madaniy rivojlanish, tarixiy rivojlanish, falsafiy asoslar, raqamli texnologiyalar

ФОРМИРОВАНИЕ ФИЛОСОФИИ ЛОГОПЕДИИ И СОВРЕМЕННЫЕ ПАРАДИГМЫ

Самаркандский международный университет химии
Кафедра логопедии
Студентка MSPD-S-251U
Умарова Рахима Мухаммад кизи

Аннотация: Философия логопедии — это сложная научная дисциплина, анализирующая взаимосвязь между мышлением, языком, психической деятельностью и социальными отношениями человека. Логопедия рассматривает речь не только как фонетический или физиологический процесс, но и как философско-культурную систему, обеспечивающую самовыражение, осознание бытия и взаимодействие с социальным окружением. Формирование философии логопедии происходило на основе исследований античных, восточных и европейских учёных. В XX–XXI веках дисциплина развивалась через нейropsихологию, биopsихосоциальный подход, искусственный интеллект и цифровые технологии. В современном контексте логопедия направлена на комплексное восстановление и развитие речевой, психологической и социальной сферы личности.

Ключевые слова: Логопедия, речевая деятельность, мышление, биopsихосоциальная парадигма, искусственный интеллект, нейropsихология, социально-культурное развитие, историческое развитие, философские основы, цифровые технологии

FORMATION OF THE PHILOSOPHY OF SPEECH THERAPY AND CONTEMPORARY PARADIGMS

Samarqand International University of Chemistry
Logopedics Department
MSPD-S-251U Student
Umarova Rakhima Mukhammad qizi

Abstract: The philosophy of speech therapy (logopedics) is a complex scientific discipline that analyzes the interrelation between human cognition, language, mental activity, and social interactions. It views speech not only as a phonetic or physiological process but as a philosophical-cultural system that ensures self-expression, understanding of existence, and interaction with the social environment. The development of speech therapy philosophy has evolved through the studies of ancient, Eastern, and European scholars. In the 20th and 21st centuries, the field advanced through neuropsychology, the biopsychosocial approach, artificial intelligence, and digital technologies. Today, logopedics is focused on the holistic restoration and development of a person’s speech, psychological, and social capacities.

Keywords: Speech therapy, speech activity, cognition, biopsychosocial paradigm, artificial intelligence, neuropsychology, socio-cultural development, historical development, philosophical foundations, digital technologies

Logopediya fanining falsafasi inson tafakkuri, tili, psixik faoliyati va ijtimoiy munosabatlari o’rtasidagi uzviy bog’liqlikni tahlil qiluvchi murakkab ilmiy yo’nalishdir. U insonning nutqiy faoliyatini faqat fonetik yoki fiziologik jarayon sifatida emas, balki shaxsning borliqni anglash, o’zini ifodalash va ijtimoiy muhit bilan o’zaro aloqasini ta’minlovchi falsafiy-madaniy tizim sifatida ko’radi. Logopediya falsafasining shakllanish jarayoni uzoq tarixiy bosqichlarni o’z ichiga oladi va u har bir davrda mavjud bo’lgan falsafiy oqimlar, ilmiy paradigmalarning ta’siri ostida boyib bordi.

Qadimgi yunon falsafasida nutq inson tafakkurining bevosita ifodasi sifatida qaralgan. Aristotel nutqni “logos” tushunchasi bilan bog’lab, uni insonni hayvondan ajratib turuvchi asosiy belgi deb hisoblagan. U so’z orqali tafakkurning shakllanishi va ijtimoiy ongning rivojlanishini tahlil qilgan. Gippokrat va Galen esa nutqdagi buzilishlarni fiziologik sabablar bilan izohlab, miya faoliyatining markaziy rolini e’tirof etgan. Shunday qilib, qadimgi davrda logopediya tibbiyot va falsafa o’rtasidagi oraliq yo’nalish sifatida vujudga kelgan.

Sharq ilm-fanida ham nutq masalasi chuqur falsafiy ahamiyat kasb etgan. Abu Nasr Forobiy “Aql va so’z” risolasida nutqni inson tafakkurining tashqi ifodasi, tilni esa bilish jarayonining vositasi sifatida talqin qilgan. Ibn Sino nutq buzilishlarini fiziologik, psixologik va ruhiy omillar bilan izohlab, ularni davolashda musiqiy ritm va nafas mashqlarining ahamiyatini qayd etgan. Alisher Navoiy esa so’zning axloqiy va ma’naviy kuchini tahlil etib, “so’z — insonning zohiriy qiyofasini emas, botiniy mohiyatini namoyon etuvchi qudrat” ekanini ta’kidlagan. Bu fikrlar Sharq logopediya falsafasining insonparvarlik va ma’naviylik tamoyillariga asoslanganligidan dalolat beradi.

Yevropa ilm-fanida logopediya XVIII–XIX asrlarda mustaqil fan sifatida shakllanib bordi. Bu davrda ilmiy tafakkurda pozitivizm va empirik yondashuv ustun bo’lib, nutq faoliyati biologik va fiziologik jihatdan o’rganila boshlandi. Nemis olimi Samuel Heinicke nutqni qayta o’rgatish usullarini ishlab chiqdi, fransuz olimi J. Itard esa nutqni ijtimoiy muhit va tajriba orqali shakllantirish mumkinligini ilmiy asosda isbotladi. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida neyrofiziologiya, psixologiya va pedagogika fanlarining rivojlanishi logopediya falsafasining ilmiy poydevorini mustahkamladi. XX asrda logopediya falsafasi yangi bosqichga ko’tarildi. I.P. Pavlovning reflekslar nazariyasi, L.S. Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish konsepsiyasi, A.R. Luriya tomonidan ishlab chiqilgan neyropsixologik tahlil metodlari logopediyani kompleks ilmiy yo’nalishga aylantirdi. Bu yondashuvlar natijasida nutq faqat fiziologik jarayon emas, balki ijtimoiy ong, tafakkur va madaniyatning o’zaro ta’sirida shakllanuvchi hodisa sifatida talqin qilindi.

Logopediya falsafasining shakllanishiga ta’sir ko’rsatgan falsafiy oqimlardan ekzistensializm, pragmatizm, neotomizm va dialektik materializm alohida o’rin tutadi. Ekzistensializm tarafdorlari (J. Sartr, K. Yaspers, N. Berdyayev) insonning “men”ligini anglash va o’zini nutq orqali yaratish g’oyasini ilgari surdilar. Pragmatizm tarafdorlari (J. Dyui, U. Jeyms) esa bilim va nutqning qadri ularning amaliy foydasi bilan belgilanadi, degan fikrni ilgari surib, logopedik ta’limda individual tajriba va faoliyatni birlamchi omil sifatida e’tirof etdilar. Dialektik materializm esa nutqni ongning mahsuli, jamiyat taraqqiyotining shakllanish jarayoni sifatida talqin etib, logopediyani ijtimoiy-tarixiy asosda izohladi. Zamonaviy bosqichda logopediya falsafasi innovatsion paradigmalariga asoslanmoqda. XXI asrda texnologik taraqqiyot, sun’iy intellekt, neyrofanlar va raqamli kommunikatsiyalar logopediya amaliyotini yangi bosqichga olib chiqdi. Bugungi kunda nutq terapiyasida neyrovizualizatsiya (fMRI, EEG), raqamli akustik tahlil, ovoz sintezi va avtomatlashtirilgan logopedik dasturlar keng qo’llanilmoqda. Sun’iy intellekt yordamida ishlab chiqilgan “SpeechAI”, “LinguaPath” kabi platformalar individual nutq terapiyasini samarali tashkil etish imkonini bermoqda. Shuningdek, virtual reallik (VR) va kengaytirilgan reallik (AR) texnologiyalari orqali bolalar va kattalar uchun interaktiv mashg’ulotlar ishlab chiqilmoqda.

Sharq mamlakatlarida, xususan, O’zbekiston, Turkiya, Qozog’iston va Koreyada logopediya falsafasi milliy til, madaniyat va ma’naviyat bilan uzviy bog’liq holda rivojlanmoqda. O’zbekiston logopedika maktabi ona tili fonetikasi, milliy qadriyatlar va madaniy muloqot asosida logopedik yondashuvlarni shakllantirishga alohida e’tibor qaratmoqda. Bugungi kunda logopedik xizmatlar inkluziv ta’lim, psixologik rehabilitatsiya va ijtimoiy moslashuv tizimlari bilan integratsiyalashgan holda faol rivojlanmoqda.

Hozirgi zamon logopediya falsafasi "biopsixososial paradigma"ga asoslanadi. Bu paradigma insonning nutq faoliyatini biologik, psixologik va ijtimoiy omillar o'zaro ta'sirida vujudga keladigan jarayon sifatida izohlaydi. Demak, logopedik yordam faqat tovushni to'g'rilash emas, balki shaxsning ijtimoiy muloqotga kirishish, o'z fikrini erkin ifodalash va psixologik barqarorlikni tiklash jarayonini ham o'z ichiga oladi. Kelajakda logopediya falsafasi yanada keng integratsion yo'nalishda rivojlanadi. Genetik tadqiqotlar, neyrotekhnologiyalar, kognitiv reabilitatsiya texnologiyalari, shaxsga yo'naltirilgan sun'iy intellekt tizimlari logopedik amaliyotning ajralmas qismiga aylanishi kutilmoqda. Shu bilan birga, insonparvarlik, madaniy xilma-xillik va shaxsiylik tamoyillarini saqlab qolgan holda, logopediya fani inson nutqining chuqur mohiyatini, uning tafakkur va madaniyatdagi o'rnini yanada teranroq ochib beradi. Shunday qilib, logopediya falsafasining shakllanishi inson tafakkuri va jamiyat taraqqiyotining umumiy qonuniyatlari bilan bevosita bog'liqdir. Uning zamonaviy paradigmalari esa insonning nutqiy imkoniyatlarini tiklash va rivojlantirish bilan birga, nutqni inson mavjudligining eng yuksak ifodasi sifatida anglashni maqsad qilib qo'yadi.

Xulosa

Logopediya falsafasining shakllanishi inson tafakkurining evolyutsiyasi, til va ong o'rtasidagi uzviy munosabatni anglash jarayoni bilan chambarchas bog'liqdir. Qadimgi davrlarda nutq insonning aqliy va ruhiy mohiyatining ko'zgusi sifatida qaralgan bo'lsa, Sharq va G'arb olimlarining ilmiy-falsafiy izlanishlari natijasida logopediya asta-sekin mustaqil ilmiy yo'nalish sifatida shakllandi. Aristotel, Gippokrat, Forobiy, Ibn Sino, Navoiy kabi mutafakkirlarning g'oyalari bu fanning falsafiy asoslarini yaratgan bo'lsa, XIX–XX asr olimlari — Pavlov, Vygotskiy, Luriya, Dyui va boshqalar logopediya fanining ilmiy tizimlilikini, psixologik va neyrofiziologik yo'nalishlarini shakllantirdilar.

Logopediya falsafasi tarixan turli falsafiy oqimlar ta'siri ostida rivojlanib bordi. Ekzistensializm insonning o'zini nutq orqali anglashini ta'kidlash, pragmatizm nutq faoliyatining amaliy va tajribaviy ahamiyatiga urg'u berdi. Dialektik materializm esa nutqni ijtimoiy borliq va ong o'rtasidagi dialektik aloqaning mahsuli sifatida izohladi. Bu yondashuvlar logopediya fanining maqsad va metodologik asoslarini boyitdi, uni faqat tibbiy yoki pedagogik soha emas, balki insoniy mohiyatni o'rganadigan falsafiy yo'nalish sifatida shakllantirdi. Zamonaviy davr logopediya falsafasida innovatsion paradigmalarining ustuvorligi bilan ajralib turadi. Sun'iy intellekt, neyrofanlar, raqamli texnologiyalar, biofeedback va virtual reallik tizimlarining joriy etilishi logopedik amaliyotni yangi bosqichga olib chiqdi. Endilikda logopedik yordam nafaqat nutq buzilishlarini tuzatish, balki shaxsning psixologik, kognitiv va ijtimoiy moslashuvini tiklashga qaratilgan kompleks jarayon sifatida qaralmoqda. Logopediya falsafasining zamonaviy paradigmasi biopsixososial yondashuvga asoslanadi. Unga ko'ra, inson nutqi — biologik tuzilma, psixologik holat va ijtimoiy muloqotning sintezi sifatida mavjud bo'ladi. Shu bois logopediya shaxsni yaxlit tizim sifatida ko'radi, uning nutqiy rivojlanishini jamiyatdagi faol ishtirok, madaniy identifikatsiya va o'zini ifoda etish jarayonlari bilan bog'liq holda tahlil qiladi. Kelajakda logopediya falsafasi yanada integratsion va global yo'nalishda rivojlanishi kutilmoqda. Neyroinformatika, kognitiv lingvistika, psixogenetika va sun'iy intellekt asosidagi tadqiqotlar logopediyani yangi ilmiy bosqichga olib chiqadi. Shu bilan birga, insonparvarlik, milliy madaniyat va shaxsiy qadriyatlarni saqlab qolish logopediya falsafasining markaziy yo'nalishi bo'lib qoladi. Shunday qilib, logopediya falsafasining shakllanishi va zamonaviy paradigmalari inson nutqining faqat fiziologik emas, balki falsafiy, ijtimoiy va ma'naviy mohiyatini ochib beradi. Bu fan bugungi kunda nafaqat nutqni sog'lomlashtirishga, balki insonning o'zini anglash, jamiyatda to'laqonli ishtirok etish va ma'naviy kamol topishiga xizmat qiluvchi muhim ilmiy yo'nalishga aylangan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Гегелия, Н. А. Исправление недостатков произношения у школьников и взрослых : пособие для логопедов / Н. А. Гегелия. — М. : ВЛАДОС, 2001. — 239 с.
2. Елисеева, М. Б. «Нормальные» ошибки в речи детей раннего возраста / М. Б. Елисеева // Практическая психология и логопедия. — 2006. — № 1 (18). — С. 3–8.
3. Краузе Е.Н. Логопедия. - М., 2003.
4. Логопедия (под ред. Л.С. Волковой). — М., 2002.
5. Логопедия (Л. МРминова., М. Аюпова). — Т., 1993.
6. Ляпидевский С.С. Невропатология. — М., 2001.
7. Поваляева М.А. Справочник логопеда. — М., 2002.
8. Хрестоматия по логопедии. Т.1, (под ред. Л.С. Волковой, В.И. Селиверстов). — М., 1997.

9. Филичева Т.Б. и др. Дети с фонетико-фонематическим недоразвитием Изд-во ГНОМ и Д. - М., 2000.
10. Ковшиков В.А. Экспрессивная алалия и методы ее преодоления. – Санкт-Петербург: КАРО, 2006. 12-с.
11. Mo‘minova L.R., Amirsaidova Sh.M., Mamarajabova Z.N., Xamidova M.U., Yakubjanova D.B., Jalolova Z.M., Abidova N.Z. Maxsus psixologiya. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2013. 157-b.
12. Ayupova M.Y. Logopediya. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2019, – 560 b.
13. Shomaxmudova R. Sh. Mo‘minova L. Bolalar nutqidagi nuqsonlar va ularni bartaraf etish. — Toshkent: O‘qituvchi, 1994.
14. Shomahmudova R. To‘g‘ri talaffuzga o‘rgatish va nutq o‘stirish. – Toshkent: “Ilm Ziya”, 2013. – 130 b.
15. Babayeva D.R. Nutq o‘stirish nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: “Barkamol fayz media”, 2018. – 432 b.
16. O‘rmonjonov Azizbek Muhammadjon o‘g‘li. (2025). INKLYUZIV TA’LIMNING MOHIYATI, MAQSADI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI. (2025). Kelajak o‘qituvchisi - Kelajak Bunyodkori, 1(2), 701-710.
17. Tursunov Ramziddin Abdixalil-o‘g‘li. (2025). JAMIYAT HAYOTIDA IJTIMOIIY ONG VA MA’NAVIYAT UYG‘UNLIGI. TA’LIM VA TARAQQIYOT, 4(4), 324-330.

ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ В 9–10 КЛАССАХ ШКОЛ С УЗБЕКСКИМ ЯЗЫКОМ ОБУЧЕНИЯ В ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОМ КОНТЕКСТЕ

Охунова Мохларойим Нишонбой кизи

Базовый докторант Наманганского государственного университета

Email: mohlaroyim.madumarova@bk.ru

Аннотация: В данном тезисе рассматривается актуальная тема преподавания русского языка в Узбекистане, где русский является вторым по распространенности языком, важность лингвокультурологического подхода в обучении русскому языку, особенно в контексте школьного образования с узбекским языковым фоном, анализируется роль лингвокультурологии как теоретической основы для разработки эффективных методик преподавания, которые учитывают культурные различия между русским и узбекским языками.

Ключевые слова: лингвокультурология, узбекский язык, лингвокультурный подход, методики преподавания, языковая картина мира, межкультурное взаимодействие, культурные нормы.

FEATURES OF RUSSIAN LANGUAGE TEACHING IN GRADES 9–10 IN UZBEK- LANGUAGE SCHOOLS IN A LINGUACULTURAL CONTEXT

Okhunova Mohlaroyim Nishonboy qizi

Doctoral candidate, Namangan State University

Email: mohlaroyim.madumarova@bk.ru

Abstract: This thesis examines the current topic of Russian language teaching in Uzbekistan, where Russian is the second most widely spoken language, and the importance of a linguacultural approach to teaching Russian, especially in the context of school education with an Uzbek language background. It also analyzes the role of linguacultural studies as a theoretical basis for developing effective teaching methods that take into account the cultural differences between Russian and Uzbek.

Keywords: linguacultural studies, Uzbek language, linguacultural approach, teaching methods, linguistic worldview, intercultural interaction, cultural norms.